

Ajuntament de Girona

Museu d'Història de la Ciutat

PROJECTE EDUCATIU

Guia de continguts

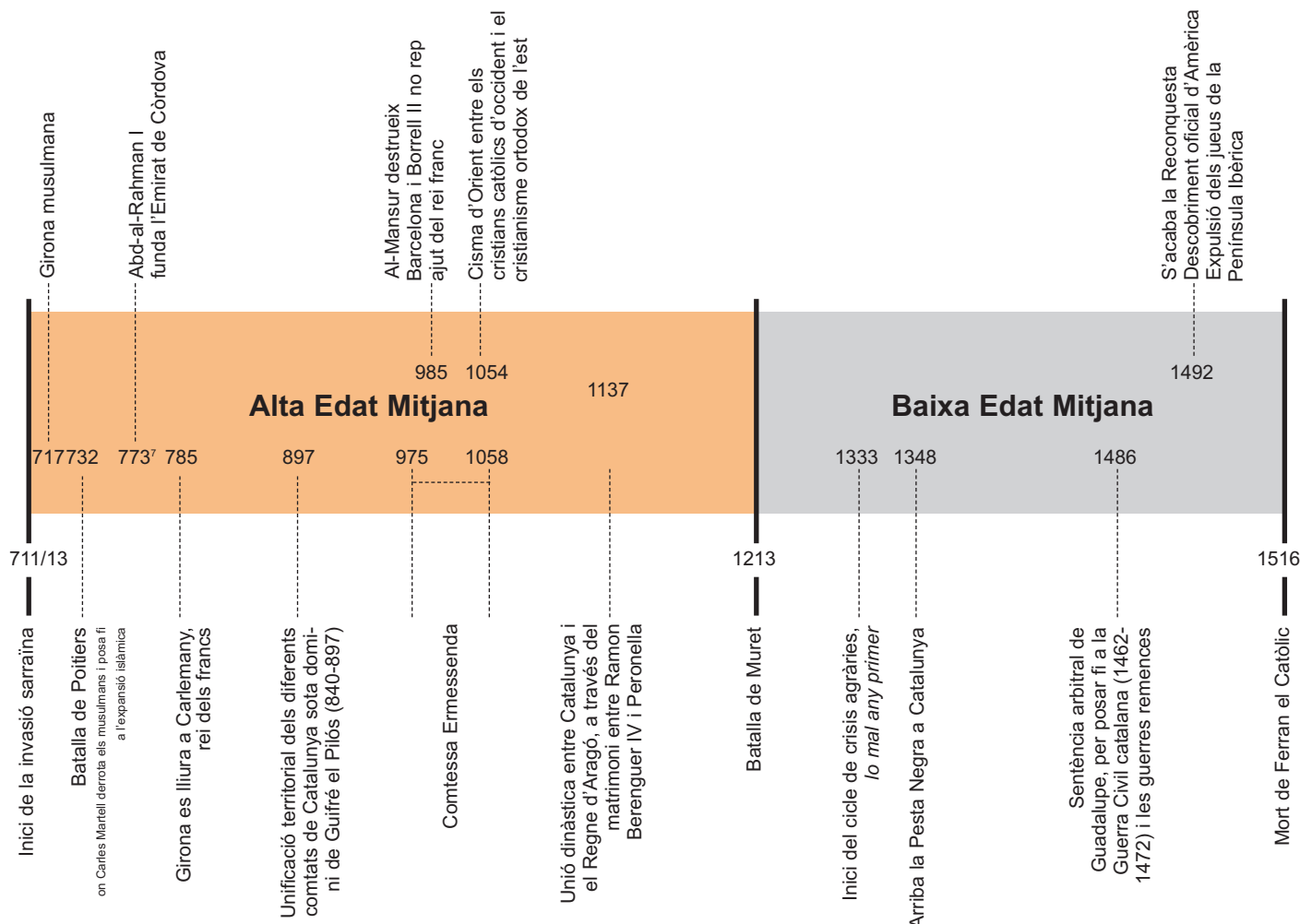
GIRONA MEDIEVAL LA CONFIGURACIÓ D'UNA CIUTAT

SALA 4

GIRONA MEDIEVAL

La configuració d'una ciutat

CONCEPTES BÀSICS:

- Cap al segle IV va tenir lloc la **cristianització** de l'imperi romà, sota l'emperador Teodosi.
- Les **constants invasions de les tribus germàniques** o *bàrbares* del nord d'Europa (francs, vàndals, visigots, ostrogots, etc.) van provocar la divisió en dos de l'imperi romà, el d'orient i el d'occident i van acabar per establir-se en la Península Ibèrica, entre d'altres llocs.
- Amb la crisi del món visigòtic instal·lat a casa nostra comença l'**etapa islàmica**.
- Després del domini musulmà, Girona es lliura a **Carlemany** i esdevé la capital del comtat.
- Es crea la **Marca Hispànica**, territori fronterer entre l'imperi franc i els musulmans.
- Al voltant de l'any 1000 comença el procés de **feudalització**, una època d'important augment demogràfic, on s'arriba als gairebé 10.000 habitants, que comporta un fort creixement urbanístic.
- En aquests moments es realitzen obres públiques de gran notorietat: l'**ampliació del recinte emmurallat**, l'**església de Sant Feliu** o la **nau gòtica central de la catedral**. També importants

7. Els últims treballs apunten com a data més probable d'aquest fet, el 773

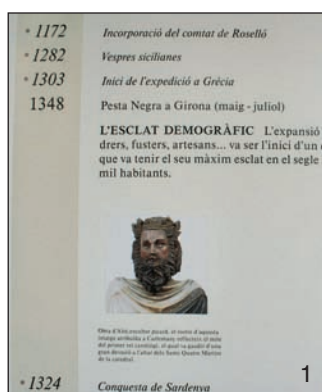
peces del romànic, com el **Tapís de la Creació**.

- L'activitat industrial i menestral del període és considerable, amb una important divisió d'oficis i una gran activitat **constructiva**.
- El govern de la ciutat es troba sota control de l'administració reial, que imparteix justícia, garanteix l'ordre públic, controla els mercats, s'ocupa del sanejament i de l'assistència social.
- Paper important de la **comunitat jueva** als segles XII i sobretot, al XIII.

ELEMENTS MUSEOGRÀFICS REFERENCIALS:

1. **Panell explicatiu i cronològic d'època medieval al claustre del MHCG.**
2. **Plafó amb dibuix de la panoràmica de la Girona medieval.**
3. **Figura de la Mare de Déu amb el nen.** Fusta policromada. S. XIV.
4. **Capitell s.X procedent de l'antic convent de Sant Antoni.** MHCG 02377.
5. **Cadira episcopal, dita de Carlemany, S. XI.** Còpia en guix de l'original conservada a la Catedral de Girona.
6. **Interactiu. El Beatus de Girona s. X.**
7. **Eines de picapedrer.** S. XIX. De fusta i metall.
8. **Estela funerària, fragment.** S. XV.

L'època medieval és el període històric que més sales aplega al MHCG. Les sales 4,5,6 i 7 estan dedicades a aquesta etapa. Donada la importància d'alguns temes en particular, els hem afegit en el discurs d'aquest guió de continguts del MHCG per completar-ne la composició.

INICIS DEL CRISTIANISME

Entre l'any 303 i el 305 es decretà la gran persecució contra els cristians per part de Roma. Es tracta de la persecució més violenta de totes, amb la que es pretenia posar fi a tots els problemes que representaven per l'Imperi els seguidors de la paraula de Crist. Malgrat tot, els objectius no es compliren, i en algunes demarcacions territorials sembla ser que no foren executades les disposicions anticristianes. Per aquesta raó es va arribar el 311 a la promulgació de l'edicte de tolerància de Galeri i l'edicte de Milà del 313, signat per Constantí (que es va fer batejar com a cristià moments abans de morir) i Licini, el qual abocava a l'Imperi i a l'Església a una entesa i una col·laboració, que finalitzà amb la confessionalitat de l'estat romà a les darreries de la centúria. A partir dels inicis del s.IV té lloc una cristianització sobretot urbana, especialment en aquelles ciutats portuàries i que s'alcen damunt mateix de les grans vies de comunicació.

Les primeres dades relatives a Girona, s'han de relacionar amb la persecució de Dioclecià i Maximià. I no podem parlar del cristianisme, sense parlar de Feliu, qui de ben segur va jugar un paper molt important en els orígens de l'església de Girona. Tot i que no ho podem considerar una font històrica, la seva passió és una història hagiogràfica de gran valor. Fou escrita a les darreries del s.VI, inicis del VII, i es parla de l'origen nord-africà del sant. En assabentar-se de la violenta persecució que patien els cristians d'Hispania, decideix venir a predicar. Desembarcà a Empúries i tot seguit arribà a Girona. Després de rebre nombrosos suborns per part del legat imperial, finalment morirà torturat com a testimoni de la fe.

Els edictes de tolerància del 311 i 313 marquen la fi d'una llarga etapa de conflictes entre l'imperi i l'Església, i assenyalen l'inici d'una participació cada vegada més activa dels cristians en la vida pública.

Els **curials** (*membres de l'ordo decurionum*) eren les famílies adinerades que garantien el funcionament de les ciutats, nucli essencial de l'Imperi. Moltes famílies d'aquesta aristocràcia municipal, dedicades a la construcció de nous edificis públics o sagrats, d'ús comú o d'esbarjo, es veuran abocades a la ruïna, limitant-se així les seves obligacions. En aquestes circumstàncies l'Església, a través de la figura del bisbe, haurà de fer-se càrrec de tasques relatives a la beneficència, a la justícia i de vegades al govern de la ciutat, convertint-se així gairebé en l'única institució capaç de construir edificis, ara ja esglésies, palaus episcopals, hospicis i hospitals, cementiris... No posseïm dades sobre aquest període que s'ha anomenat la cristianització del paisatge urbà de Girona, però és segur que la ciutat es dotà d'una basílica catedralícia, d'un palau episcopal i d'altres temples, un dels quals seria l'església edificada damunt mateix de les despulles del màrtir Feliu.

DOMINI VISIGÒTIC

Girona i el seu territori no es veuran afectats per les grans invasions bàrbares del 409 que van penetrar a la Península Ibèrica pels passos occidentals dels Pirineus. No serà fins el 413 que aquesta ciutat i l'actual Catalunya entraran en contacte amb els visigots comandats per Ataülf. En un intent d'apropament a Roma, els visigots acabaran lluitant contra sueus, vàndals i alans i el 418, per un *foedus*, s'establiran a l'Aquitània. Girona i tot Catalunya esdevenen novament províncies romanes governades des de Roma, just fins al moment que Odoacre destituí Ròmul August, el 476 i s'acabà l'imperi romà d'occident.

El III Concili de Toledo del 589 va significar l'inici d'una nova etapa: la integració dels visigots en el corrent catòlic, absolutament majoritari i l'establiment de l'arrianisme com a heretgia. És en aquests temps, que Girona gaudeix de prestigi, com a centre intel·lectual i litúrgic. Es redacta la passió de sant Feliu i per tant, es consolida i es potencia el culte al sant màrtir, sobretot al llarg dels segles VI i VII. Caldria destacar també la seca de Girona, de gran activitat. Aquest és un període del qual no disposem de gaires dades arqueològiques. En aquesta època la muralla romana fundacional de la ciutat no presenta grans canvis. Les primeres grans reformes, on s'utilitza pedra sorrenca i es flanquegen les portes d'entrada amb torres de planta quadrada, es produeixen a finals del segle III, encara en època baiximperial. Encara que no disposem de gaires dades al respecte, hem de pensar que el procés de cristianització de la ciutat seguí el curs iniciat ja al segle IV.

La presència dels visigots a casa nostra va durar uns dos-cents anys. Els primers contactes, com ja hem dit, van ser a través de Ataülf, quan al segle V, després d'haver lluitat al costat de l'imperi romà contra altres pobles bàrbars, s'instal·là a l'Aquitània i entrà en contacte amb Girona. Un dels últims reis visigots fou Roderic, derrotat per Tàriq ibn Ziyad el 711. Aquest fet va donar pas a l'època de domini musulmà.

LA GIRONA ÀRAB

El domini sarraí és una etapa curta i fosca, per la manca de dades, en la història de Girona. Ardó, l'últim rei visigot, va resistir els atacs dels musulmans amb determinació. Algunes ciutats van ser conquerides per la força, com és el cas de Tarragona. D'altres van pactar amb els sarraïns, com Carcassona, Nîmes i, segurament, Girona va pactar també una capitulació al voltant de l'any 717.

La situació estratègica de la ciutat de Girona, molt a prop de la frontera pirenaica, com a pas natural obligat, la va portar a convertir-se en la fortalesa dels límits septentrionals de l'imperi

musulmà. Durant aquest domini àrab, Girona fou governada pel mateix valí de Barcelona, Sulaiman. Aquest governant va aprofitar la gran distància que hi havia amb el poder central de Còrdova per establir un doble joc, amb els francs, de lluites i pactes. Per això, va mantenir contactes diplomàtics amb Carlemany, personatge cabdal en la consolidació i prosperitat de l'imperi carolingi, a partir del 777. L'expedició carolíngia per ocupar les terres al sud dels Pirineus va començar el 778 i va acabar amb derrota, entre d'altres motius, per la traïció del governant sarraí⁸. Però, Girona era la clau dels territoris del nord-est de la Península Ibèrica, de la Catalunya Vella, ja que tenia un gran valor com a escut davant enemics potencials i poderosos. Per això, Carlemany decideix començar una nova expedició al 785, ara amb més prudència. Aquest cop la iniciativa tingué més èxit i la presa de la ciutat pels francs es va produir de forma pacífica. Els gironins entregaren la ciutat a Carlemany i el domini musulmà només s'allargà uns setanta anys.

Girona va passar de baluard de l'emirat cordovès a ciutat fronterera enfront els sarraïns. Per tant, com ja hem comentat, va tenir una gran importància estratègica per la seva situació geogràfica, com a punta de llança de la Marca Hispànica. Aquest fet la va convertir en objectiu de diverses expedicions militars per part de l'exèrcit sarraí al llarg del segle IX i X, però els musulmans no van aconseguir prendre la ciutat en cap d'aquestes ocasions. Girona estava fortament defensada, ja que és en aquest període que va tenir lloc la reforma carolíngia de les muralles de la ciutat (cap al segle IX). Van aparèixer més torres defensives, algunes cilíndriques, com les de Sobreportes⁹, es va augmentar el gruix en alguns trams, es va reforçar el bastió oriental (començà la construcció del futur castell de Gironella) i es va ampliar el perímetre de la muralla, per primer cop en 900 anys. Per tant, podem afirmar que Girona es trobava enmig d'un context bèl·lic per estar ubicada en terra de frontera.

Sala 5

GIRONA ROMÀNICA I MEDIEVAL

Una de les primeres imatges que trobem a la sala és la de la **cadira de Carlemany**. La figura de Carlemany sempre ha estat molt lligada a la ciutat de Girona, encara que aquest, en realitat, mai no va visitar la ciutat. La tradició gironina va envoltar aquests fets amb diversos relats llegendaris, fins al punt que durant tota l'època medieval, Carlemany, va ser venerat com un sant. El canvi d'autoritat a Girona va comportar negociacions amb les famílies locals més potents, amb els caps religiosos i polítics i, segurament, amb el bisbe i el comte. Aquestes dues figures

8. Aquest fet va originar un dels més famosos cantars de gesta medievals, *Le Chanson de Roland*. 9. Entrada nord de la ciutat.

eren essencials en la Girona carolíngia, ja que es repartien les principals funcions i serveis públics com el culte, l'ordre públic, la fiscalitat, la justícia, la defensa... Així, el bisbe, a més de representant de l'Església, era una autoritat local, amb un extens patrimoni, preceptes d'immunitat reials o papals, drets públics, amb importants competències en l'administració civil, com el recaptament d'impostos, l'encunyació de monedes, etc, que li donava independència respecte als poders civils i militars dels comtes.

Els primers comtes coneguts de la Girona carolíngia pertanyien a l'aristocràcia franca o hispanogòtica i van ser **Rostany i Odiló**. Els comtes actuaven com a representants del rei als comtats i com a caps militars de la Marca Hispànica. La legitimitat de l'autoritat de Carlemany a la Septimània (la Gàl·lia gòtica) i a la Marca Hispànica es basava en el compromís de respecte a la llei goda. Un dels aspectes importants d'aquesta llei era el dret a ocupar terres ermes, que després de trenta anys passaven a ser del que les hagués ocupat. Aquest fet va afavorir un extens poblament, que va coincidir amb la fase de creixement medieval i va ser també, la millor manera de garantir la defensa del territori.

Als darrers anys del segle IX, **Guifré el Pilós i Sunyer d'Empúries** es disputaven la possessió del comtat i bisbat gironins. La victòria del primer va donar pas al naixement d'una dinastia comtal independent. Encara que els escassos documents d'aquesta època que s'han conservat i la mena d'informació que aporten donen un marge molt ampli a les hipòtesis i interpretacions. Al llarg del segle X, els successors de Guifré van governar la majoria dels comtats catalans. Però la seva presència a Girona fou esporàdica, fet que va afavorir la figura del bisbe com a primera autoritat de la ciutat.

Guifré el Pilós fou l'últim comte nomenat per un rei carolingi. Això va donar lloc a una nova etapa en la història política dels comtats catalans. Un nou sistema de poder. Els reis francs, des de finals del segle IX, van ser cada vegada menys intervencionistes en els afers de la Marca Hispànica. Així, els comtes es van anar apropiant del domini útil i eminent sobre les persones, com també dels recursos fiscals i amb la mort, el 888, del monarca carolingi Carles el Gros i l'elecció d'Odó es trencà el legitimisme dinàstic i es donà un pas més en l'allunyament dels comtats respecte de la monarquia. Sense que les relacions entre els jerarques catalans i els monarques francs cessessin completament. Sovint, els bisbes de Girona van acudir a la cort per demanar preceptes per la seu i els monestirs de la diòcesi. Al llarg del segle X, els fills i nets de Guifré van governar la majoria dels comtats catalans i la seva presència fou esporàdica a Girona. Així, la Girona d'abans de l'any 1000, ocasionalment, era la residència del comte i el seu seguici, però per damunt de tot era la seu del bisbe i de la seva cort de preveres, ardiaques, diaques i levites.

L'esclat del romànic va sorgir amb l'arribada del nou mil·lenni. Aquest art constructiu es va fer present a Girona, en primer lloc, a la Seu de Santa Maria, consagrada el 1038, de la qual

encara en resten el claustre i la torre de Carlemany. Aquesta obra va ser impulsada per la comtessa **Ermessenda**, esposa del comte Ramon Borrell i germana del bisbe Pere Roger, el 1015 i per la qual va donar generosos donatius i propietats. La forta personalitat d'Ermessenda va anar estretament lligada a Girona i va marcar decisivament els esdeveniments dels comtats catalans en la primera meitat del segle XI. Dirigí el comtat de Girona des de l'any 1041 amb el suport de la noblesa gironina i hi renuncià a canvi de 1.000 unces d'or. Es retirà al castell de Besora on morí el 1058. Fou enterrada, d'acord amb la seva voluntat, a la seu de Girona on encara s'hi troba el seu sepulcre.

El monestir de Sant Daniel i el claustre també són d'aquesta època. Com també, la nova església de Sant Martí Sacosta, el temple de Santa Susanna del Mercadal, Santa Eulàlia Sacosta i la petita església de Sant Nicolau, capella de l'hospital que la seu gironina dirigia prop de Sant Pere de Galligants. Aquest darrer monestir també va ser aixecat entre els segles XI i XII sobre l'antic monestir del segle X. Al costat d'aquest romànic religiós, hi havia a més, aixecaments de nous castells o reformes radicals dels ja existents, com a Torre Gironella o a Sobreportes, amb grans torres rodones d'acord amb les noves tècniques militars. Cal destacar també, les construccions civils d'aquests moments, com els Banys Àrabs, el primer pont de Sant Francesc o les voltes de la Rambla i d'altres llocs, que van aprofitar la tècnica constructiva de l'arc romànic i les obres privades, com les luxoses mansions que els burgesos gironins aixecaren entre els segles XII i XIII, de les quals encara tenim l'exemple de la Fontana d'Or.

LA SOCIETAT FEUDAL

La feudalització es va iniciar al segle XI i era el sistema polític, econòmic i social propi de l'Edat Mitjana a Europa. Però gràcies a la vinculació política originària de Catalunya amb l'imperi carolingi es pot parlar d'un "feudalisme català", amb certs trets característics, ja que en la major part de la Península Ibèrica medieval hem d'esperar a un complet desenvolupament de les institucions feudals per poder parlar de societat feudal. En els segles XI i XII, el règim feudal va adquirir el seu desenvolupament complet.

En el vèrtex es situava el comte de Barcelona, en qualitat de "*príncep*". Així la totalitat de la terra catalana, integrada pels diferents comtats sota la preeminència feudal del comte de Barcelona, més endavant va rebre el nom de Principat de Catalunya. El següent lloc en la jerarquia feudal corresponia als **vescomtes**, que actuaven com a delegats del comte en els seus districtes, que més tard rebran en feu grans dominis territorials i la funció pública de regir-los i governar-los. Els **castlans** eren els cavallers que tenien un castell i disposaven de les terres que hi havia al voltant. La seva funció era exercir el poder del senyor en un territori. Així aquesta va ser una època de violències entre senyors, per veure qui era el més poderós, però també d'aliances i pactes. Tota aquesta piràmide feudal es sostenia mitjançant una sèrie de lligams vassallàtics. Els pac-

tes feudals. A Catalunya, com en altres llocs, aquest pacte es realitzava mitjançant la prestació de l'homenatge i el jurament de fidelitat del vassall al senyor. Tot seguit es procedia a la investidura o infeudació, per la qual el senyor donava al seu vassall un domini. En la cerimònia, el vassall ajuntava les mans entre les del senyor, mentre estava agenollat davant seu i sense armes. Tot seguit hi havia el bes feudal, l'osculum fidei. Així l'homenatge era de boca e de mans. A més, l'homenatge podia ser absolut, a un sol senyor (*"homenatge soliu"*), a més d'un senyor o amb alguna reserva, com per exemple, no lluitar contra determinat senyor. Un cop realitzat l'homenatge, seguia la investidura o entrega del feu. El domini del feudatari ja es podia ocupar de forma efectiva. Però el vassall havia de donar al senyor una garantia en metàl·lic, *"la firma de dret"*. Si no ho feia el senyor podia recobrar la potestat fins que complís.

A Catalunya els feus eren hereditaris. Es transmetien per herència i l'hereu havia de prestar homenatge al senyor. Els deures normals del vassall són diversos: fidelitat, ajuda, defensa, host, cavalcada, guarda o vigilància i estatge al senyor. Per la seva banda, el senyor presta al vassall protecció i ajuda, el recompensa per danys en el servei de les armes i dóna justícia en els judicis relatius al seu feu.

A Girona hi trobem diversos castells. El castell de la Gironella era domini del comte de Barcelona, que el va infeudar als vescomtes de Girona, a la casa de Cabrera. Un altre castell era el de Sobreportes. Aquest, al segle XI, tenia com a castlà Arnau, del qual no en sabem gaire. Al segle següent, Ramon Berenguer IV dóna la potestat del castell al senescal Guillem Ramon de Montcada. A partir d'aquí, la casa de Montcada tindrà la castllania de Sobreportes, fins a època moderna. Aquest castell de Sobreportes era de gran importància, ja que guardava l'entrada nord de la ciutat, d'on solien venir els atacs dels invasors. El tercer castell gironí era el de Requesens. Situat al sud de les muralles, al principi del carrer de la Força. Aquests eren els edificis fortificats que defensaven la ciutat de Girona. Però la petita noblesa rural també posseïa castells a diversos territoris del voltant de Girona.

El comú del poble, la gent menuda, eren majoritàriament treballadors de la terra. Però els horts, camps i vinyes eren del sobirà, d'algun senyor o d'alguna institució eclesiàstica. Així, els conreus estaven sota formes de domini que perpetuaven el sistema de servitud agrària propi de l'època. El barri del Mercadal era paradigma d'aquesta situació i el pla de Girona, Santa Eugènia i Salt es convertí en el nucli de l'agricultura gironina medieval. Tota aquesta activitat va portar a una expansió de la ciutat fora murs. Cap el sud, es va edificar el burg de Sant Martí Sacosta. A l'altra riba de l'Onyar, van aparèixer les primeres edificacions al voltant de la petita església de Santa Susanna i cap el nord, s'expandeix el burg de Sant Feliu, el més poblat i important. El monestir de Sant Pere de Galligants, a l'entrada de la vall de Sant Daniel, també va disposar de veïnatge, el burg de Sant Pere. Però l'edifici més important del moment, va ser la construcció de la nova catedral romànica del segle XI, obra del bisbe Pere Roger. Al segle XII també apareixen

les obres d'urbanització a l'arenys del riu Onyar, relacionades amb els ponts i amb el mercat del bestiar. A l'interior de la ciutat van apareixent diverses places i carrers on es desenvolupa l'activitat mercantil i ciutadana.

Aquesta piràmide feudal, que hem vist, tenia una base física on s'assentaven els diferents elements arquitectònics, que era constituït per tres terrasses successives, símbols del poder feudal constituït. La primera estava formada pel lloc on hi ha la Torre Gironella, signe del poder comtal, d'on es dominava la ciutat i tota la comarca del Gironès. La segona era la que ocupaven la catedral, la plaça dels Lledoners i la plaça de Sant Domènec, on s'assentaven els poders subalterns: el poder nobiliari, amb els castells de Sobreportes i el de Requesens, i l'estament eclesiàstic, amb la catedral romànica. La tercera terrassa es trobava a la riba de l'Onyar i era la ocupada per la gent menuda, pel poble, que compartia l'artesanat amb el treball al camp, sota tots els lligams i condicionaments dels senyors feudals.

La institució bàsica agrícola del món feudal és el mas, que designa l'edifici i les terres. Els homes estan lligats als senyors per diverses obligacions feudals, serveis obligats, però poc a poc es van anar introduint tota una sèrie de gravàmens. **Els mals usos.** D'aquests, el més important va ser el de **remença**. Aquest mal ús lliga als homes i els seus descendents al mas. Si l'home remença vol abandonar el mas, li cal el permís del senyor, que el pot aconseguir si paga una quantitat en metàl·lic. Amb l'aparició de les cartes de poblament es començà a posar fi als pagesos de remença. La seva abolició final fou arran de la revolta que provocà aquest mal ús. La gent més pobre, els que no tenien res per donar al senyor, és feien **serfs**. En èpoques de crisi aquest segment de la població creixia enormement, com amb l'arribada de la pesta negra, el 1348. Aquesta data és un punt d'inflexió en la història. Des del moment en què apareix aquesta epidèmia, es va donar per acabada definitivament l'època de plenitud medieval, iniciada al segle XI i començà un temps de grans crisis i conflictes. Aquesta malaltia va matar més d'un 10% de la població en dos o tres mesos, molta gent va fugir i la pesta negra va tornar fins a 4 cops més al llarg del segle XIV i va continuar fins el segle XV. A la gran mortaldat, cal sumar-hi la crisi política, social i econòmica del segle XV. Males collites, la revolta remença i l'enfrontament polític va acabar per desembocar la guerra civil de 1462 a 1472. És en aquests moments que apareixen institucions d'assistència pública, com la Pia Almoina.

La ciutat de Girona va ser una ciutat reial i episcopal i un centre de primer nivell a la Catalunya medieval. En aquesta època de plenitud, les ciutats anaven adquirint importància, sobretot, a partir dels segles XI i XII. A Girona, gràcies a les grans obres que va realitzar la comtessa Ermessenda, la ciutat es va mantenir estable i va anar creixent a poc a poc. Posteriorment, la reialesa va promoure importants obres públiques, sobretot una gran ampliació de les muralles, mentre que l'església impulsava bona part de l'activitat intel·lectual i artística. Creacions impor-

tants del període romànic són el Tapís de la Creació, o obres mestres del gòtic, com l'església de Sant Feliu, la façana de la Pia Almoina o la nau de la Catedral de Girona.

Molta gent del camp venia a la ciutat per treballar a la Catedral, Sant Feliu, Sant Pere de Galligants... i va acabar per establir-se als diferents burgs de la ciutat, com Sant Pere o Sant Feliu. Així, la ciutat i els recintes emmurallats es van anar engrandint. Molts d'aquests llocs van créixer fora murs, és per això que el rei Pere III el Cerimoniós, l'any 1362, va decidir construir unes noves muralles, que havien de protegir tots aquests espais desprotegits. A mesura que això passava i la prosperitat augmentava, la ciutat va guanyar en privilegis. El principal, la llibertat per tots els que anaven a viure a la ciutat. És així com neixen les viles reials i les viles franques. A la baixa edat mitjana, els antics comtats van passar a ser vegueries, demarcacions administratives, judicials i militars, amb origen en l'estructura feudal del país. Al capdavant hi havia el **veguer**, jutge i cap militar de l'host de la seva vegueria.

El Consell Municipal de Girona el formaven sis jurats, que provenien de les classes més altes.

Els menestrals es van agrupar en gremis, van tenir un bon nombre de privilegis i més endavant van entrar també al Consell Municipal, amb l'assistència d'un consell de vuitanta veïns. Aquest Consell va acabar per ser controlat per les famílies més poderoses de la ciutat. La representació municipal va presentar diversos problemes en una societat amb grans diferències entre classes.

ELS JUEUS DE GIRONA

Si hi ha un punt d'inflexió en la història dels jueus, aquest podria ser l'any 70 d.C., ja que aquest és l'any en què les tropes del general romà, Titus, que controlen la zona de l'actual Palestina, van entrar a Jerusalem i van destruir el temple dels jueus, la Casa de Déu. Les revoltes jueves, davant l'ocupació romana, van ser el motiu d'aquesta incursió militar. Aquest fet va donar lloc a la dispersió d'aquest poble per tota la Mediterrània, coneguda com la Diàspora del poble jueu. Així va ser com van aparèixer els primers assentaments de població jueva a la Península Ibèrica. Encara que podrien haver-hi hagut jueus fins i tot en temps anteriors. Arribats pel comerç fins als pobles costaners, possiblement, alguns d'ells podrien haver penetrat cap als pobles interiors. Però, hem d'esperar fins al segle IX per trobar un document que faci referència a la presència de jueus a Girona. En aquest cas, el document fa referència al comte Delà i com aquest bescanvia unes terres dels jueus al comtat de Besalú per unes terres al voltant de la catedral. D'aquesta manera arriben a Girona unes vint famílies, al voltant de 100 persones. Tot fa pensar que aquests primers jueus de la ciutat van tenir una sinagoga en aquest primer espai, sense saber la situació exacte. La primera de les tres sinagogues que van haver-hi a Girona. Però encara és massa aviat per parlar de comunitat jueva o de call. Per fer-ho cal esperar al segle XII, quan van

decidir establir-se a les dues bandes del carrer de la Força i van gaudir així, de recinte propi dins el nucli urbà. El mot call fa referència només a l'espai físic on vivien els jueus a la Catalunya medieval, no inclou cap concepte com comunitat o col·lectivitat. La necessitat de disposar d'espais propis, on poder complir amb els deures de la seva religió és possiblement la raó per la qual van decidir formar una comunitat. Des del segle XIII, aquesta comunitat estava formada per centenars de persones, que es governaven a través d'institucions pròpies, gràcies als privilegis atorgats pel monarca i així, gràcies a la protecció reial la comunitat jueva va poder créixer fins a obtenir el màxim esplendor, quan van arribar a ser fins a 800 membres. Els jueus van viure a Girona uns 600 anys, des de la seva arribada, a finals del segle IX fins al moment de la seva expulsió a les darreries del segle XV, el 1492. Els primers 400 anys d'història dels jueus a Girona van ser uns anys de coexistència entre les dues comunitats. Però els últims 200 anys van ser moments de crisi, violència i de diversos atacs per part dels cristians cap els jueus. El call es va convertir en un espai de reclusió, marginació i aïllament. Molt diferent del lloc que era en temps de pau. Un indret on jueus i cristians es barrejaven per mantenir tractes comercials o financers i on van mantenir diverses relacions. Fins a les darreries del segle XIV quan esclatà el conflicte. El 10 d'agost del 1391, artesans, menestrals i pagesos del voltant de Girona es van reunir per atacar el Call. 40 persones van perdre la vida, molts jueus van ser obligats a convertir-se, d'altres van exiliar-se i alguns es van refugiar a Torre Gironella, on van restar-hi fins a mitjans desembre. Va ser un cop molt dur per la comunitat, que ja no tornaria a recuperar l'antic esplendor. El nou call jueu del segle XV era un espai molt més reduït que l'anterior, al voltant del carrer de Sant Llorenç.

Sala 6

ACTIVITAT INDUSTRIAL I MENESTRAL

La reactivació del comerç i de la vida urbana van comportar l'aparició de nous oficis i la necessitat de reglamentar-los. Aquests nous oficis foren claus per al creixement econòmic de les ciutats medievals. Els diferents oficis es concentraren en carrers i barris, per al subministrament de materials, control de producció... encara avui dia trobem carrers i places amb noms que ens recorden l'ofici que acollien. Els oficis que ocupaven més gent eren el **cuir i el tèxtil**, seguits del **metall i la construcció**. Les arts mecàniques ocupaven entorn de dues terceres parts de la població, mentre que la resta es distribuïa entre el comerç i les professions liberals.

Al burg de sant Pere, entorn el riu Galligants, hi havia els blanquers o paraires que treballaven

el cuir i preparaven els draps per a tenyir-los. A la zona de Pedret es localitzaven els picapedrers. Al burg de Sant Feliu hi havia un important sector dedicat al treball de cuir.

Al Mercadal hi havia els teixidors, al costat del Pont de Sant Francesc (actual Pont de Pedra) que preparaven els draps als paraires, els tintorers i els flassaders, els assaonadors (preparaven el cuir), els traginers i els camàlics. A prop de la sèquia Monar hi havia un complex moliner.

A la zona sud de la ciutat, al marge dret del riu Onyar, trobem diversos oficis agrupats per carrers, molts noms dels quals han perdurat fins als nostres dies: els drapers al carrer Draperia (actual Ciutadans), els sabaters a la Sabateria, els ferrers a la Ferreria, els peixaters a la Peixateria, els hostalers a les Albergueries, etc. Al carrer del Cort Reial hi havia instal·lats els notaris i els representants reials.

L'organització gremial no va arribar a Girona fins al s.XIV, en canvi les confraries ja feia un temps que funcionaven. Gremis i confraries es diferenciaven pel seu objectiu, les confraries tenien una finalitat pietosa i assistencial i intentava assegurar l'enterrament digne dels seus membres. Els gremis eren associacions laborals per a organitzar els oficis: s'encarregaven de regular la producció, fixar preus, materials, evitar frauds... Es constituïen gràcies a un permís reial. Aquest permís també el requerien les confraries, a més a les reunions de les confraries que agrupaven persones d'oficis afins també s'hi tractaven assumptes laborals. A vegades apareixen com a dues organitzacions separades i d'altres es relacionen.

A cada taller o obrador hi havia el mestre, que era el propietari i l'encarregat d'ensenyar l'ofici als aprenents. Després aquests aprenents esdevenien oficials.

Durant els segles XIII-XIV va néixer el règim municipal de Girona. Aquest va proporcionar a la ciutat de certa autonomia, com va passar a molts altres indrets de Catalunya. Es va constituir així un tercer poder, al costat de la noblesa i l'església. Durant aquests segles es va produir un important creixement demogràfic i urbanístic i els límits de l'antic recinte murat del s.III es van veure sobrepassats. El comerç va ser l'activitat principal, així com les activitats artesanals, que van fer aparèixer nous oficis que es constituïran en gremis.

En l'àmbit religiós van aparèixer els ordres mendicants, a més va ser l'època en què es va construir la catedral gòtica i moltes de les esglésies que trobem avui dia per la ciutat.

Seran, doncs, uns segles de canvis, en què la ciutat patirà una transformació.

Des del s.XI la ciutat havia experimentat un important creixement demogràfic, però l'arribada de la pesta al s.XIV va fer que es produís una greu davallada. Tot i això, un dels primers fets que va provocar l'aturada d'aquest creixement fou el setge de Felip I l'Ardit, el 1285. La invasió francesa fou una de les causes de la gran mortaldat de l'època, però també la pesta, epidèmia que va afectar a nombrosos membres de l'exèrcit francès i també entre la població de la zona.

Després d'uns anys de tranquil·litat, el 1333 (lo mal any primer) Catalunya va patir una greu crisi

de subsistència provocada per les males collites, que va tenir com a conseqüència la fam, que feia més vulnerable a la població del patiment de malalties. Girona fou un dels indrets més afectats.

El 1348 a Europa va arribar la Pesta Negra, provinent del mar Negre. A Girona va durar 2 mesos i va tenir uns efectes devastadors, va morir aproximadament el 10% de la població.

Aquesta davallada provocada pels estralls de les epidèmies, podríem dir que es veia compensada per l'arribada de gent provinent del camp. La prosperitat de que gaudien les ciutats atreia a molts camperols i cap el 1360 arriba a tenir uns 10.000 habitants. Però a partir del 1360 s'inicia una davallada a causa de les epidèmies, la fam, la baixa natalitat i el començament d'un èxode rural cap el camp. És un període de crisi econòmica caracteritzat per la davalla del comerç i l'endeutament dels municipis, a més de la inestabilitat política.

Per intentar solucionar aquesta situació, el consistori afavoreix la *"immigració oficial"*, la instal·lació d'estrangers a la ciutat.

Sala 7

EL GOVERN DE LA CIUTAT

Durant el s.XIII a Girona, com a altres ciutats catalanes, s'anirà configurant l'organització representativa a través d'una assemblea o consell general de veïns sota l'autoritat d'un representant reial. D'entre ells sortiran els **PROHOMS**, que actuaran com a representants de la ciutat i s'encarregaran de: tractar temes amb el rei, amb el batlle de cada lloc, recaptació d'impostos...

El rei va anar concedint privilegis a la ciutat, el més important de tots fou otorgat el 1284 pel rei Pere II, fou l'anomenat Privilegi d'en Proensal, en que es concedia a la ciutat la possibilitat de regir-se segons els usatges i costums de Barcelona i es reconeixia el dret de Girona de tenir sis representants o prohoms responsables del govern i encarregats de fer arribar les seves demandes al rei. Aquests prohoms a partir del 1310 apareixen amb el nom de jurats i s'escollien dos per cada una de les mans¹⁰ o estaments que formaven la ciutat.

Els jurats s'escollien anualment i eren els caps de l'administració municipal, els representants de la ciutat que s'encarregaven de gestionar-la. Tenien potestat per actuar sobre qualsevol tema, sols o amb el Consell. Rebien els ordres del rei i dels seus representants i tenien l'obligació de comunicar-ho a la població mitjançant reunions públiques a les places de la ciutat.

Les formes d'elecció dels jurats van variar diverses vegades al llarg de la història, però eren monopoli de l'oligarquia urbana.

10. La **mà major** estava constituïda pel patriciat urbà, grans comerciants que gaudien de privilegis similars als nobles, com ara viure de les rendes. La **mà mitjana**, constituïda per mercaders i membres de professions liberals (juristes, metges, notaris...). Finalment la **mà menor**, la més majoritària, estava integrada per petits comerciants, menestrals (ferrers, blanquers, sabaters...) i agricultors.

El Consell de la ciutat en un principi estava obert a tots els ciutadans, però el 1345 es va haver de limitar a 80 membres. El nombre total de consellers i de jurats variava al llarg del temps. El Consell havia d'assessorar els jurats en la majoria de qüestions: discutien sobre les peticions d'impostos per part del monarca, la concessió de privilegis, els problemes amb l'església o amb els nobles, l'organització de festes... També assessoraven i legislaben sobre accions que després portaria a terme el poder executiu. Les reunions es feien almenys un cop per setmana i hi assistia el batlle, l'escrivà municipal, els jurats i un nombre de consellers superiors a la meitat més un.

L'escrivà municipal era un notari que s'encarregava de donar fe dels actes municipals i redactar els documents que emetia la universitat. A més aixecava acta de les sessions del consell.

El Mostassaf, càrrec atorgat pel rei Pere III el Cerimoniós el 1351, tenia com a missió aconseguir el bon regiment del comerç interior, el control dels artesans, la qualitat dels productes, la vigilància i higiene dels mercats i el control de pesos i mesures... sinó podia imposar multes i sancions.

Els obrers o sobreposats d'obres eren dues persones, que des del 1315 regulaven el creixement urbà. S'encarregaven de tot allò referent a l'urbanisme: obres públiques, vies, places, clavegueram, manteniment d'edificis públics, reparació de ponts o passarel·les, conduccions d'aigua per l'abastament de la ciutat i la reparació de muralles. També podien sancionar als infractors.

El municipi comptava a més amb unes persones dedicades a les lleis (juristes de professió) que l'assessoraven i representaven. El Consell escollia el procurador o procuradors que s'ocupaven de representar la ciutat i els síndics que havien de representar la universitat davant el rei, a les corts o en actes públics.

A mitjan del s.XIV es crea la figura del clavari encarregat de controlar les finances municipals controlant el llibre de comptes amb les entrades i sortides.

El municipi tenia també competències en el camp de la sanitat i l'assistència als més necessitats.

Tots els ciutadans pagaven, en relació a la seva renda, unes impositcions directes que s'anomenaven talles. A partir de la crisi de subsistència, van augmentar les necessitats i es va passar a una fiscalitat indirecta en que les impositcions s'aplicaven sobre els productes de primera necessitat (blat, vi, oli, carn). Aquestes impositcions no les cobraven directament els oficials municipals i havia una persona o varies que s'encarregaven de la recaptació a canvi d'una quantitat fixa.

Una altra font d'ingressos arribava a través de les multes i infraccions. I també les barres, uns impostos de concessió reial que es recaptaven a través de les mercaderies que entraven a la ciutat per ser venudes.

Els ingressos però, no eren mai suficients i calia recórrer als préstecs, en forma de censals¹¹ i violaris¹², que a diferència dels préstecs que oferien els jueus, tenien un venciment a llarg termi-

11. Era una quantitat de diners que s'obtenien de forma immediata a canvi d'uns interessos anuals que es pagaven a perpetuïtat.

12. Eren vitalicis i s'extingien amb la mort de la persona que cedia els diners.

ni. Malgrat tot el dèficit era continu i a més els reis no paraven de demanar subvencions a la ciutat per finançar les seves campanyes militars.

A les ciutats hi havia diferents oficials que eren els representants del monarca, eren càrrecs amb una durada de tres anys:

VEGUER: membre de la petita noblesa que era el màxim representant reial. Estava al capdavant de la vegueria¹³ era cap militar i havia d'administrar justícia, mantenir l'ordre públic i perseguir el delictes. Rebia el suport del sotsveguer.

BATLLE: només tenia jurisdicció dins el terme de la ciutat. S'encarregava de defensar els interessos fiscals i econòmics del monarca i també tenia algunes atribucions en matèria de justícia. Sovint actuava com a policia i jutge. Estava present en totes les sessions del consell vetllant pels interessos del monarca. També disposava d'un ajudant, el sotsbatlle.

JUTGE: jurista que regia a la cúria (o cort reial), les causes judicials de Girona.

Des del s.IX havien aparegut diversos nuclis habitats fora del recinte emmurallat que era el delimitat per les muralles romanes. A la zona de Sant Feliu, sant Pere i el Mercadal.

A partir del s.XIII s'iniciarà un important creixement urbanístic lligat al creixement demogràfic. El govern intervenia en la construcció dels carrers, els ponts, les escales... A causa d'aquest creixement, calia protegir aquestes zones de fora muralla dels possibles atacs. Fou així com al s.XIV, el rei Pere III el Cerimoniós ordena la construcció de les noves muralles. La primera zona fou la de St Feliu, el 1362, juntament amb el reforçament del portal de Ballesteries i la construcció de la torre del Call. Entre el 1366 i 1376 es construeix el tram de muralla de la zona sud de la ciutat que baixava per les zones de les pedreres fins al carrer del Carme, seguia paral·lel pel riu Onyar fins al Pont de Sant Francesc (actual Pont de pedra). El 1378 es va construir la part de la muralla que protegia la zona nord, el burg de Sant Pere.

A la construcció de les muralles hi va intervenir molta gent diferent: els habitants de la ciutat i de poblacions properes, també alguns mestres d'obres de la catedral, com en Pere Sacoma. Eclesiàstics, jueus i cristians, tots col·laboraven d'una forma o altra en la construcció de la defensa de la seva ciutat.

També en aquesta època es van començar a construir la majoria d'edificis religiosos que avui dia podem veure per la ciutat, la més emblemàtica la catedral gòtica, obres que s'inicien el 1312.

Les despeses econòmiques d'aquestes construccions anaven a càrrec dels canonges obrers que recaptaven del propi capítol, de diverses parròquies del bisbat, de les donacions dels fidels...

Cap el 1320 s'amplia el Palau Episcopal (es construeix la torre de la presó, el saló del tron...) també a mitjan del s.XIV es va construir la Pia Almoina, del gòtic civil.

13. Territori de govern que englobava diverses poblacions.

La crisi iniciada a mitjans del segle XIV va viure el punt més àlgid amb la Guerra Civil del 1462-1472 i el conflicte remença. A més, va desaparèixer el Casal de Barcelona i es va instaurar la dinastia castellana dels Trastàmara. Girona no va escapar d'aquesta crisi i va viure una època de regressió demogràfica, inestabilitat política, tensions socials i decadència econòmica. Així, el segle XV es va caracteritzar per un estancament de la població. L'abundància i esplendor de temps passats va arribar a la seva fi. La ciutat del segle XV és una ciutat de desassossec, d'inquietuds i de crisi.

Es calcula que en aquests moments Girona comptava amb quasi 5000 habitants: uns 4500 cristians laics, uns 250 eclesiàstics i uns 150 jueus, aproximadament. Els eclesiàstics es concentraven al voltant de la catedral, els jueus al call, reclosos al voltant del carrer de Sant Llorenç i els cristians laics ocupaven la resta de la ciutat, que es dividia en diferents barris o sectors. El nucli de la població el formaven les zones de la Cort Reial, Argenteria, Ciutadans, plaça de les Cols i plaça de les Albergueries (les actuals rambla de la Llibertat i plaça del Vi), amb gairebé 2000 habitants.

L'eix de l'economia, a la Girona del segle XV, era el sector tèxtil. El major sector productiu de la ciutat. Aquesta producció abastava de draps i teixits a les comarques properes i també s'exportava a Nàpols i Sicília, a través del port de Sant Feliu de Guíxols. La Guerra Civil afectà greument aquest sector. Un altre gran sector econòmic de la ciutat va ser el del cuir. Però també n'hi havia d'altres, com el metal·lúrgic, el ferro. Els draps, el cuir i el ferro formaven la trilogia clàssica manufacturera. A Girona en aquells moments la meitat de la població activa es dedicava a aquests sectors. Però sobretot com hem dit a la draperia, encara que també hi havia sectors com el de la construcció o el comercial, que abastava fins al tràfic de llarga distància. La majoria es dedicava al comerç de llanes, teixits, grans i espècies pel Mediterrani. Malgrat l'abundància d'oficis i gremis, la decadència no va abandonar la ciutat en tot el segle XV: crisi econòmica, forta davallada demogràfica i tensions socials i polítiques. Hi havia dos grans grups molt diferenciats: els rics i els humils. En el primer grup van haver-hi les famílies més riques, el patriciat urbà, metges, juristes, terratinents, etc. Unes poques famílies controlaven la vida ciutadana.